

ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI SÖYLEMİNDE NAMUS CİNAYETLERİ: KADINLARIN İNSAN HAKLARININ AĞIR BİR İHLALİ

Araş. Gör. Yeşim ÖZER*

The re-evaluation of human rights from a feminist point of view is one of the important developments of the 20th century. In the past 30 years, as a result of developing international women's rights movement and women's new roles in development, democracy, human rights, world peace, environmental issues, women's problems have been taken into consideration as one of the fundamental issues of the societal order instead of being a marginalized separate issue area. Questioning the meaning of "human rights" with this new point of view lead to several new questions. In this context, women have pointed out the need of change in human relations and have reacted against all discriminations based on race, class, gender, sexual orientations and religion. They have also emphasized that excluding women from human rights issues lead to the tolerance of the violence in the private sphere.

In this paper, honor killings are taken as gravest violations of human rights in private sphere and in this context, the responsibilities of government, law and international community are underlined.

GİRİŞ

İnsan haklarının, feminist bir bakış açısıyla yeniden yorumlanması 20. yüzyılın önemli gelişmelerinden biridir. Geçtiğimiz 30 yılda gelişen uluslararası kadın hareketi ve bu bağlamda kadınların gelişme, demokrasi, insan hakları, dünya barışı, çevre gibi konularda politikaların oluşumunda belirleyici roller almaları sonucunda, kadın sorunları da marjinalleşmiş ayrı bir alan olarak değil de, toplum düzeninin temel konularından biri olarak ele alınmaya başlanmıştır.

İnsan hakları kavramını sorgularken kadınların yaşam deneyimlerinin de dikkate alınmasıyla birçok önemli soru ortaya çıkmıştır: Kimler her yurttaşın sahip olması gereken haklardan mahrum kalmaktadır? İnsan hakları kavramının dar yorumlanmasının kadınlar üzerindeki etkileri nelerdir? Niçin kadınları aşağılayan, yaşamlarını tehdit eden olaylar insan hakları konusu içinde ele alınmamaktadır? Kadınlar insan ilişkilerinde bir değişimin gereğine dikkat çekerek, ırk, sınıf, cinsiyet, cinsel tercih, din temelinde yapılan ayrımcılığa karşı çıkmış ve insan hakları, demokrasi ve gelişmenin dışında bırakılan tüm grupların haklarını savunmuşlardır. İşte, bu dışında bırakılmışlık da çoğu zaman bu gruplara tam anlamıyla insan muamelesi yapılmamasını, yani, her insanın sahip olması gereken haklardan yararlanamamalarını ve onlara

* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalı

karşı uygulanan şiddete tolerans gösterilmesini hatta namus cinayetleri olgusunda göreceğimiz gibi bir anlamda devlet tarafından görmezden gelinilmesini de beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, özel alanda kadına uygulanan şiddetin ciddi bir problem olduğu, bu durumun uluslararası alanda, hukuki ve kavramsal çerçevede insan hakkı ihlali olarak ele alınmasını ve bu bağlamda devletlerin sorumluluğunu da vurgulayan yeni bir bakış açısıyla çözümler bulunmasının gereği, bu çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

1) ULUSLARARASI ALANDA KADINA YÖNELİK ŞİDDET

1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, insan haklarını oldukça geniş olarak tanımlamakta ve tüm insanların haklarına saygılı bir dünya görüşünü simgelemektedir. Özel olarak kadınlara yönelik bir söylemi olmamasına rağmen, beyannamenin 2. maddesi, hakların cinsiyet de dahil olmak üzere hiçbir ayırım yapılmadan, herkes için geçerli olduğunu vurgular. 3. maddesi “Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği her ferdin hakkıdır” ve 5. maddesi “Hiç kimse işkenceye, zalimce, insanlık dışı, aşağılayıcı ceza veya muameleye tabi tutulamaz” hükümlerini içermektedir. Bu 3 madde beraber yorumlandığında, bir kadının hayatına, özgürlüğüne ve kişi güvenliğine tehdit oluşturan veya işkence, zalimce, insanlık dışı, aşağılayıcı muamele teşkil eden her tür şiddet olayının Beyanname’ye, dolayısıyla da devletlerin uluslararası yükümlülüğüne aykırı olacağı görülür.

Bunun gibi, 1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Misak’ın yaşam hakkını içeren 6.maddesi; işkence, zalimce, insanlık dışı, aşağılayıcı muamele yasağını içeren 7.maddesi ve özgürlük ve kişi güvenliğini içeren 9. maddesi ile 2. maddesindeki ayrımcılık yapma yasağı ve 26.maddedeki kanun önünde eşitlik hakkının beraber yorumlanması, kadınlara yönelik şiddet konusunda dikkate alınacak kriterlerdendir. Kenneth Roth, “Uluslar arası İnsan Hakları Konusu Olarak Ev içi Şiddet” adlı makalesinde, bu misakı, geleneksel insan hakları hareketi içinde, kadına yönelik şiddet konusunda en etkili belge olarak adlandırmış ve burada, şiddet konusuna Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesindeki orana daha doğrudan dikkat çekildiğini vurgulamıştır¹. Medeni ve Siyasi Haklara Dair Misak’ın ikizi olan Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Misak (1966)’ın 3. maddesi de, bu Misak’ta yer alan haklardan kadın ve erkeğin eşit biçimde yararlanmasını teminat altına alır.

¹ Kenneth Roth, “Domestic Violence as an International Human Rights Issue”, *Human Rights of Women*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1994, s. 327

1981 yılında yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (KKAÖS) ise, taraf devletlere kadın ticaretini ve fahişeliğin sömürülmesini önleyici tedbirler alınması yükümlülüğünü getiren 6. maddesi dışında, kadınlara yönelik şiddeti açıkça düzenlemez. Bununla beraber, ayrımcılık tanımını içeren 1. maddenin ve çeşitli ayrımcılık biçimlerini yasaklayan maddelerin amaca yönelik yorumu, kadınlara yönelik şiddeti Sözleşme'nin kapsamına sokacaktır. Özellikle, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'nin 19 Sayılı Genel Tavsiye Kararı'nın 6.paragrafında, KKAÖS'nin 1. maddesindeki ayrımcılık tanımının cinsiyete dayalı şiddeti de kapsadığını ve cinsiyete dayalı şiddetin Sözleşme'nin hükümlerini, bu hükümlerde açıkça şiddetten bahsedilmemiş olsa dahi, ihlal edebileceğini belirtir².

Kadınlara yönelik şiddetin, en temel insan hakkı olan “**insan onurunun korunması**”nın ihlali olduğu, uluslararası alanda vurgulanmış olsa da, asıl problem, bu belgelerdeki hakların kadın bakış açısı ile yorumlanmaması ve dolayısıyla da gerçek hayata geçirilememesidir. Kadınların insan hakları söyleminde yeterince temsil edilememeleri nedeniyle, dünyada, insan hakları ihlalleri ile ilgili mekanizmalar çoğunlukla erkeklerin karşı karşıya kaldığı ihlalleri ele almışlardır: Sözgelimi, Medeni ve Siyasi Haklara Dair Misak çerçevesinde, potansiyel olarak geniş çapta bir koruma sağlanabilmesine rağmen, Human Rights Watch, Amnesty International gibi uluslararası insan hakları örgütleri, özellikle ilk zamanlarında, buradaki hükümleri sadece siyasal alanda haksızlığa uğrayan muhalif kişiler için uygulamışlardır.³ Kadına karşı ev içi şiddet konusunda siyasal alanda bir motivasyon olmaması, bu olgunun kadının ezilmişliğini güçlendiren bir tür sosyal kontrol aracı olarak kullanılmasına yol açmıştır.

Kabul edileceği gibi, bugünkü dünya düzeninde, kadınların eşitliğinin temel insan haklarının bir parçası olarak ele alınması devletlerin iç veya dış politikalarını yönlendiren faktörlerden değildir. Mesela, devletlerin insan hakları alanındaki uygulamaları, ticaret ilişkilerinin kurulması ve yardım kararlarının alınmasında etkili olsa da, bir devletle ilişkilerini, o devletin kadın haklarına saygısına göre belirleyen hükümet yoktur⁴. Kadın hakları, “**özel**”

² Dolunay Özbek, “Kadınlara Yönelik Şiddete Uluslararası Hukukun Yaklaşımı ve İç Hukuka Yansımaları”, Kadına Yönelik Şiddete Karşılaştırmalı Hukukun Yaklaşımı, İstanbul Barosu, Şubat 2002, s.165.

³ Kenneth Roth, s. 327.

⁴ Charlotte Bunch, “Transforming Human Rights from a Feminist Perspective”, Women’s Rights Human Rights, New York: Routledge, 1995, s.12.

çıklarlar olarak, insan haklarından ayrı olarak ele alınırlar. Dünya nüfusunun yarısını oluşturmalarına rağmen, kadınların çıkarlarını gözeten alternatif bir bakış açısı oluşturma konusunda bir hassaslık gösterildiğini söylemek zordur⁵. Bu da kadınların ikincil statülerinin devam ettirilmesini sağlar. Dolayısıyla, kadınların ikincil statüleri patriarkal yapılarla sürdürülen siyasal bir oluşum olarak değil de, kaçınılmaz bir doğal gerçek olarak öne sürülür. Bu düşüncenin fiziki ögesi kadının bedenidir. Yasalar ve gelenekler kadın bedeninin kontrol edilmesi için kullanılmakta ve her türlü değişim büyük bir direnişle karşılaşmaktadır. Bu kontrol, karşımıza, kürtaj hakkının engellenmesinden başlayarak, dayak, kocası seyahatleyken sadakatının sağlanması amacıyla kadının eve hapsedilmesi, cinsel taciz, tecavüz ve cinayete kadar uzanan bir şiddet tablosu çıkarmaktadır. Bu durumun bir yansıması olarak, kadınların özel alanda yaşadıkları insan hakları ihlalleri, onların “**kamusal alan**”a katılımlarını da etkilemektedir. Sözelimi bazı ülkelerde kadınlar babalarının, kocalarının, erkek kardeşlerinin veya oğullarının izni olmadan seyahat edememektedir. Kadınlar, politik alana katılımın önemli bir parçası olan gösteri ve yürüyüşlere de eşlerinin karşı çıkacağı, hatta döveceği korkusuyla katılmamaktadırlar. Ancak toplanma, ifade özgürlüğü, siyasal katılım gibi yurttaşlık haklarının engellendiği bu durumlar, çoğu zaman insan hakları ihlalleri çerçevesinde değerlendirilmemektedir. Kadınlara karşı uygulanan cinsiyet temelinde ayrımcılığın ve şiddetin, insan hakları söyleminin dışında bırakılması, kadınların ezilmişliğinin siyasal bir sorun olarak ele alınmasını da engellemektedir.

2) KADININ İNSAN HAKLARI SÖYLEMİNDE KADIN VE ŞİDDET

Kadınların insan hakları birçok şekilde ihlal edilir. Ancak, kadınların insan hakları hareketi özellikle cinsiyetin birincil rol oynadığı ihlallere odaklanmıştır⁶. Bunların arasında kadınlara uygulanan şiddet, cinsiyet faktörünün çarpıcı bir şekilde açık olduğu bir hak ihlalidir. Bu tarz ihlaller, genellikle “**özel alan**” olarak nitelenen ev içinde meydana geldiklerinden çoğu zaman görünmez niteliktedirler. Bu ihlalleri yapanlar özel kişiler olduklarından, devletin bu konuda bir sorumluluğu olduğu kabul edilmedikçe, bu kişiler de uluslararası insan hakları hukukunun öznesi olarak kabul edilmezler. 19. ve 20.

⁵ Hilary Charlesworth, “Human Rights As Men’s Rights”, Women’s Rights Human Rights, New York: Routledge, 1995, s. 106.

⁶ Charlotte Bunch, s.12.

yüzyılların baskın siyasal teorisi olan liberalizm de “**yasal düzenlemelerden bağımsız bir özel alan**” yaratarak, aile içindeki şiddetin hukukun etki alanı içinde olmadığını vurgulamış ve böylelikle aile içi şiddet için bir cennet yaratılmıştır. Bu çerçevede devletin, kamusal alandaki cinsiyete dayalı şiddete karşı tutumu ile özel alandaki şiddete karşı tutumu arasında da farklılıklar ortaya çıkmaktadır. İlkinde devletin tutumu daha katıyken, ikincisinde daha fazla tolerans gösterir. Çünkü ev içi mahremdir ve bu mahremiyet içinde olanlar devletin yetki alanı içinde değildir.

İnsan hakları hareketi zamanla, uluslar arası insan hakları hukukuna göre devletin “**yaptıkları**” kadar “**yapmadıkları**” nedeniyle de sorumlu tutulabileceği savına ağırlık vermeye başlamıştır. Aile içinde kadının uğradığı şiddeti görmezden gelen ve önlemek için gerekli mekanizmaları harekete geçirmeyen devletin, bu konudaki sorumluluğu tartışılmaya başlanmıştır. Feminist hukukçuların 90’lı yıllardaki çabaları da kadına karşı şiddetin insan hakları ihlali ve cinsel ayrımcılık olduğu yönünde olmuştur.

Özel olarak kadına yönelik şiddet ile ilgili olan ilk uluslararası belge 1993 tarihli Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Bildirge’dir. Kadına yönelik şiddet Bildirge’nin 1. maddesinde şöyle tanımlanmıştır⁷: “**Bu Bildirge’nin amaçları bakımından, kadınlara yönelik şiddet ister kamusal, ister özel hayatta olsun, bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya özgürlükten keyfi olarak yoksun bırakma dahil olmak üzere; kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar veya acı verme sonucu doğuran veya bu sonucu doğurması muhtemel olan, cinsiyete dayalı her türlü şiddet eylemi anlamına gelecektir**” Bu Bildirge’nin 3. maddesinde de şiddet, üç şekilde sınıflandırılmıştır: İlk olarak aile içindeki fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet, yani, dayak ve hırpalama, ev halkına dahil olan kız çocuklarının cinsel suistimali, drahoma bağlantılı şiddet, eş haricinde ev halkına dahil olan kişilerce uygulanan şiddet, yer alır. İkinci sırada, genel olarak toplum içi şiddet, tecavüz, cinsel suistimal, işyerindeki veya eğitim kurumlarındaki cinsel taciz ve sindirme, kadın ticareti ve fahişeliğe zorlama, gelir. Üçüncüsü de, nerede meydana gelirse gelsin, devlet tarafından işlenen veya göz yumulan, fiziksel, cinsel veya psikolojik şiddettir. Bildirge 4. maddesinde ise, devletleri, kendileri şiddet uygulamaktan kaçınmak zorunda oldukları gibi, “**tüm uygun yolları kullanarak**” ve “**gecikmeksizin**” kadınlara yönelik şiddeti önlemeye yönelik bir politika izlemekle yükümlü tutar.

⁷ Dolunay Özbek, s.167.

Kadınlara karşı uygulanan şiddet, değişik şekillerde olsa da, kesin olan, her toplumda varolduğudur. Daha da önemlisi, kadınların, sadece erkeklerin uyguladığı şiddetle değil, yasal düzenin getirdiği örtük ve özel alandaki şiddeti görmezden gelen, hatta cesaretlendiren ve sürdüren bir şiddetle de karşı karşıya olmalarıdır. Birleşmiş Milletler raporlarının belgelediği gibi cinsiyet temelli şiddet olarak nitelenen ev içi şiddet tüm dünyada görülmektedir⁸. Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Şiddetin Engellenmesi Bildirgesi de, cinsiyet temelli şiddeti, insan hakları ve cinsel ayrımcılık söylemi içinde ele almıştır. Bu bağlamda, bir kısım kadın hakları savunucuları aile içi şiddetin sistematik olarak bir grubun - kadınların- ezilmesine neden olduğu için, diğer şiddet türlerinden farklı olduğunu ve dolayısıyla da bu gruba karşı devletin, özel koruma önlemleri alması gerektiğini vurgulamıştır. Bu konudaki karşı argüman ise, herhangi bir grup için, koruma amaçlı dahi olsa özel önlemler getirilmesinin, insan haklarının evrenselliği ile çatıştığı olmuştur⁹. İnsan hakları teorisi içinde kadın haklarının yeri, bu iki görüş arasında bir orta yolun bulunması çabası şeklinde süregelmektedir.

Kadının insan hakları bir kavram olarak 1990'larda Birleşmiş Milletler sözleşmelerine girmeye başlar. Bu sözleşmelerde evrensellik vurgulanarak, tarihsel, kültürel ve dinsel farklılıklar göz önüne alınırken, politik, ekonomik ve kültürel sistemlerine bakılmaksızın, kadın haklarını da içeren insan haklarını korumak ve geliştirmek, her devletin görevi olarak ortaya konmuştur. Bu konuda temel olarak iki yaklaşım söz konusudur: Evrenselcilik ve kültürel görecilik¹⁰.

Evranselcilere göre, tüm insanlar eşit ve geri alınamaz haklara sahiptirler. Buna göre, devletlerin kendi vatandaşlarına karşı uygulamaları, uluslararası standartlara uygunlukları açısından denetlenebilir. Devletler, uluslar arası normlara uyum sağlamak için gerekli anayasal ve yasal değişiklikleri yapmalıdırlar. Evranselcilere göre, tüm kadınlar 1966 Uluslar arası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve 1981 Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi gibi belgelerdeki haklardan yararlanmalıdırlar.

⁸ UN Centre for Social Development and Humanitarian Affairs, United Nations Report, Violence Against Women in the Family, 1989 (United Nations Sales No. E. 89 IV.5), akt, Hilaire Barnett, *Introduction to Feminist Jurisprudence*, London: Cavendish Publishing Ltd., 1998, s.254.

⁹ Kenneth Roth, s.333.

¹⁰ Ann Elizabeth Mayer, "Cultural Particularism as a Bar to Women's Rights: Reflections on the Middle Eastern Experience", *Women's Rights Human Rights*, New York: Routledge, 1995, s. 176.

Kültürel göreciler ise, bir toplumun üyelerinin, değişik gelenekleri olan diğer bir toplumdaki uygulamaları yargılayamayacağını iddia ederler. Onlara göre, evrenselcilerin uluslararası norm olarak öne sürdükleri, Batı kültürünün değerleridir. Bu durumda, dünyanın diğer bölgelerindeki uygulamaları ayrımcılık olarak niteleyen Batının yaptığı aslında kültürel emperyalizmdir. Böylelikle, dinsel ve kültürel pratikler çerçevesinde kamusal/özel ayrımı güçlendirilerek, kültür ve din, yasal düzenlemelerin dışında kalan ve kadının bastırılmışlığını pekiştiren alanlar olarak karşımıza çıkar. Bu çerçevede, kültürel pratikler uluslararası insan hakları standartlarını uygulamamanın gerekçesi olarak gösterilir. Ancak, burada etkili olacak yaklaşım, yerel kültür ve uluslararası alandaki insan hakları standardı arasında uzlaşmanın sağlanmasıdır. Böylelikle, insan hakları normlarının Batılı olmayan toplumlarda da benimsenmesinin ve kadınların kendilerine karşı uygulanan şiddet yoluyla uğradıkları, zaman zaman, namus cinayeti olgusunda da görüldüğü gibi, en temel insan hakkı olan yaşam hakkının ihlaline dek varabilen ihlallerin önlenmesinin yolu açılabilir.

Kadın hakları ve insan haklarının birbirine bağımlılığı, bölünmezliği ve evrenselliği 1993 Viyana Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda kabul edilen Hareket Programında da onaylanmıştır. 1993 yılında Viyana İnsan Hakları Zirvesinde kabul edilen kadının insan hakları kavramı, Pekin'de Birleşmiş Milletler 4. Kadın Konferansı'nda bir kez daha vurgulanmıştır. Bu çerçevede, kadına yönelik şiddeti önlemede devletin sorumluluğu konusu özel bir öneme sahiptir. Çünkü, insan hakları ihlallerinden dolayı, devletlerin hukuki sorumluluğu, klasik olarak, ancak devletin kendi eylemleri için veya devlet adına devlet politikasını uygulayarak hareket eden kamu görevlileri ya da devlet erkini kullanan kişilerin hareketleri için kabul edilmektedir¹¹. KKAÖS'nde dahi, bireysel suçlar olarak görülen kadınlara yönelik şiddetin, uluslararası hukuk alanında devlet sorumluluğu doğurabileceğinin kabul edilmesinden kaçınılarak, özel kişilerin eylemleri ancak devletin ulusal ceza hukuku sisteminin içinde ele alınabilecek bir ulusal hukuk konusu olarak görülmüştür.

Ancak, kadına yönelik şiddet çoğunlukla devlet harici aktörler tarafından gerçekleştirilir. Dolayısıyla da, özel kişilerin eylemlerinden devletin sorumlu tutulmasının, şiddetin önlenmesinde belirleyici bir önemi vardır. Bu konuda Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'nin 1992 tarihli Genel Tavsiye Kararı şöyledir: “*Genel uluslar arası hukuk ve spesifik insan*

¹¹ Dolunay Özbek, s.169.

hakları sözleşmeleri uyarınca, hakların ihlalini önlemek veya şiddet eylemlerini soruşturmak, cezalandırmak ve tazminat sağlamak üzere gereken özeni göstermedikleri takdirde devletler bireylerin eylemlerinden de sorumlu tutulabilirler." Bununla beraber, sorumluluğun doğması için gerekli bazı şartlar vardır; devletin sürekli bir göz ardı etme sonucu şiddet mağduru kadınlara karşı yükümlülüklerini yaygın ve sistematik olarak ihlal ettiği gösterilmelidir¹².

Özel kişiler tarafından ihlal edilen haklar arasında yaşam hakkının ihlali tartışılmaz bir öneme sahiptir. Bu ihlalin, namus cinayeti olgusundaki gibi, özellikle kadınlara karşı olması ve bu durumun devlet tarafından ele alınmasındaki kayıtsızlık, işlenen cinayetlerde amacın şeref ve namusun korunması olmasının hafifletici sebep olarak ele alınması, cinsiyetçilik ve insan hakları ihlallerinin bir arada varıldığı bu durumun ciddiyetini açıkça ortaya koymaktadır.

3) KADINLARIN YAŞAM HAKKINA AĞIR BİR SALDIRI: NAMUS CİNAYETLERİ

Bir şiddet biçimi olarak namus cinayetleri, Türk toplumunun kültüründen ve değer sisteminden kaynaklanmaktadır. Namus kavramının içeriğini de cinsel davranışlara ilişkin gelenek ve görenekler belirler. Buna göre, cinsel saflığını korumak kadına düşen sorumluluklardan birisidir. Kadın saflığını evlenmeden önce herkese karşı korumalıdır. Evlendikten sonra ise cinselliğini sadece kocasına sunmak zorundadır. Bunun dışındaki her cinsel eylem namussuzluk sayılır ve cinayetler devreye girer¹³. Burada, namus kavramı ile ilgili başka bir kavram daha ortaya çıkar: Şeref. Şeref, genel olarak bireyin ya da ailesinin toplumsal itibarı ya da saygınlığı olarak tanımlanabilir. Az gelişmiş toplumlarda yerleşik gelenekler ve görenekler, bir erkeği kendisinin ve ailesinin şerefini, kadını da cinsel saflığını ya da namusunu korumaya zorunlu kılar. Görüldüğü gibi namus kavramı kadının bedeniyle, cinselliğiyle ve cinsel arzularını ifade edişiyile, davranışlarıyla ve hareketleriyle çok ilişkilidir¹⁴. Kadının "geleneksel" davranış kalıplarına aykırı hareketleri erkekler tarafından cezalandırılır. Namus cinayetlerinin en fazla görüldüğü Şanlıurfa bunun örnekleriyle doludur: Suçu pastaneye gitmek, su içmek için sinemaya girmek, bir radyonun istekler programına katılmak, sevdiğine kaçmak olarak belirlenen kadınlar, yaşı ceza

¹² Dolunay Özbek, s.172.

¹³ Mahmut Tezcan, "Ülkemizde Aile İçi Töre ya da Namus Cinayetleri", *Töre Cinayetleri Panel Bildirileri*, Ankara : T.C Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 1999, s.21.

¹⁴ Tahira Khan, "Namus Cinayetleri: Tanımına ve İçeriğine Bir Bakış", *Kadına Yönelik Şiddete Karşılaştırmalı Hukukun Yaklaşımı*, İstanbul Barosu, Şubat 2002, s.124.

ehliyetine izin vermeyen “reşit olmamış” erkekler tarafından öldürülmüşlerdir¹⁵.

Ayrıca, namus cinayetlerini özendiren, destekleyen ve bu tür cinayetleri işleyenleri koruyan bir sosyo-kültürel çevre de vardır. Çünkü bu suçu işleyenlere cemaatsel değer ve ahlak yargılarına uygun hareket ettikleri gözüyle bakılmaktadır¹⁶. Bu bağlamda, namus kavramına değişik sınıflarca farklı düzeyde önem verildiği de göz önünde bulundurulmalıdır. Namus, özellikle alt sınıflarda önemli bir öğüdür, orta ve üst sınıflarda önemi daha azdır¹⁷.

Bununla birlikte, Tahira Khan, Pakistan’daki namus cinayetleri ile ilgili çalışmasında, bu cinayetlerin gerçekleşmesinin tek nedeninin kadınların cinsel davranışları ya da itaatsizlikleri olmadığına, kadınların öldürülmesinde maddi etmenlerin, yani ekonomik nedenlerin de etkisi olduğuna dikkat çeker. Yazar, çalışmasında, kadının cinselliğinin söz konusu olmadığı, genellikle mülk ve ekonomik kazançların işin içine girdiği halde sözde namus adına öldürüldükleri düzinelerce olay bulduğunu belirtir ve Pakistan’ın bazı bölgelerinde yüzlerce kadının hayatını alan Karo Kari adı verilen bir gelenekten bahseder¹⁸. Buna göre, Karo bir kara adamdır ve Kari da bir kara kadındır. Kara olmaları onların ahlaki açıdan yozlaşmış olduklarını gösterir. Bu ritüelleşmiş bir kadın öldürme şeklidir. Bir kadının Kari olması için, bir de Karo’nun, bir kara adamın olması gerekmektedir de, istatistiksel veriler, her ikisi de kara olarak nitelendirildikleri halde vakaların %90’ında öldürülen kadın olmakta, erkek ya kaçmakta ya da hayatını kurtarmak için para teklif etmektedir. Kadının ne verebilecek parası vardır, ne de kaçabilecek yolu. Mesela, bir gecede zengin olmak amacıyla ailedeki kadınlar kullanılmaktadır. Koca (bir çok vakada amca, dayı ve erkek kardeş) kadını Kari ilan eder ve köydeki bir zengin adamla ilişkide olmakla suçlar. Suçlanan adamı affedebilmek için para alır ve karısını/kız kardeşini öldürerek ondan kurtulur. Kadının mülkü de ailede kalmış olur. Bu süreçte, ekonomik ihtiyaçların dayatmasının ve globalizasyon nedeniyle giderek artan maddi açgözlülüğün Pakistan’ın kırsal kesimine de girmesinin etkisini de yadsımaz. Gazeteci Mehmet Faraç da, Şanlıurfa’daki namus cinayetlerini ele aldığı, “**Kanlı Gelenek**” adlı makalesinde, buradaki insanları bu korkunç

¹⁵ Mehmet Faraç, “Kanlı Gelenek”, *Kadına Yönelik Şiddete Karşılaştırmalı Hukukun Yaklaşımı*, İstanbul Barosu, Şubat 2002, s.137.

¹⁶ Mahmut Tezcan, s.23.

¹⁷ Doğan Soyaslan, “Töre Cinayetlerinin Önlenmesi” *Töre Cinayetleri Panel Bildirileri*, Ankara: T.C. Başbakanlık Kadınının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 1999, s. 30.

¹⁸ Tahira Khan, s.124.

cinayetlere iten nedenlerin sadece namus olgusu olmadığı, bölgenin sosyal çarpıklığının, yani GAP'ın getirdiği yoğun nüfus artışı içinde bocalayan, işsizliğin ve çarpık yapılaşmanın büyük boyutlara ulaştığı, yüzde yetmiş gecekondulardan oluşan bir köy-kent görünümündeki Şanlıurfa'daki toplumsal yapının da bunda etkili olduğunun altını çizer¹⁹. Bununla birlikte, namus cinayetleri artık sadece kırsal kesimlerle sınırlı kalmayıp, aşırı kentleşme, köy-kent arasındaki yoğun toplumsal hareketlilik ve artan iletişim yoluyla büyük kentlere de taşınmıştır. Kent ortamında kimlik bunalımı yaşayan insanların, namus ve bekaret gibi soyut değerleri kutsallaştırmaları ve bunların zarar görmesi durumunda yakınlarını öldürmeleri onlara bir konum kazandırır²⁰.

Ülkemizde, töre ve namus uğruna işlenen cinayetlerin oranı oldukça fazladır. Adam öldürme nedenleri arasında ilk sırayı namusu ya da şerefi korumak yer almaktadır²¹. Buna rağmen, Türk Ceza Hukukundaki konuyla ilgili düzenlemelerin etkili ve caydırıcı olduğunu söylemek mümkün değildir.

4) TÜRKİYE'DEKİ YASAL DÜZENLEMELER

Türkiye'de kadınlar, hukukçuları, soyut bir eşitlik yapısında olan yasa maddelerini uygulamaya katı bir şekilde bağımlı kılan ve konumundan dolayı farklı bir duruma sahip olan kadına yönelik şiddeti, diğer adi suçlar bağlamında ele alıp, yorumlamaya iten anlayış ve mevzuat nedeniyle, gerçek anlamda bir hukuki korumadan yoksun kalmaktadırlar. Bu durumda, kadına yönelik şiddet, namus cinayetleri olgusunda görüldüğü gibi, yaşam hakkının ortadan kaldırılması boyutlarına varsa dahi, mevcut yasal düzenlemeler, caydırıcı olmaktan çok, neredeyse teşvik edici niteliktedir.

Türk Ceza Kanunu'nda, töre ve namus cinayetleri ile ilgili düzenlemeler şöyledir²²:

- Kan gütmeye saikiyle adam öldürme suçu (TCK m. 450/10)
- Zina halinde yakalama sonucu adam öldürme suçu (TCK m. 462)

¹⁹ Mehmet Faraç, s.136.

²⁰ Mahmut Tezcan, s.25.

²¹ Mahmut Tezcan, "Namus Cinayetleri", *Türk Ailesi Antropolojisi*, Ankara: İmge Kitabevi, 2000, s.242.

²² Cumhur Şahin, "Törelerin Etkisiyle İşlenen Adam Öldürme Suçlarının Ceza Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *Töre Cinayetleri Panel Bildirileri*, Ankara : T.C Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 1999, s.36.

- Şeref kurtarma saikiyle yeni doğmuş bir çocuğun öldürülmesi suçu (TCK m.453)
- Şeref ve namus kurtarma saikiyle çocuk düşürme/düşürtme suçu. (TCK m. 472)

Burada ilk göze çarpan, kan gütmeye saikiyle adam öldürme suçunun cezası ile diğer suçların cezaları arasındaki çelişkidir. İlkinde, basit adam öldürme suçuna göre oldukça ağır bir ceza öngörülmekte ve kan güderek adam öldüren kişiye idam cezası verilebilmektedir. Buna karşılık, zina ve gayrimeşru cinsi ilişki halinde yakalama özel bir ağır tahrik hali sayılmakta ve kasten adam öldürmeye nazaran son derece az bir ceza öngörülmektedir. Buradaki durum, kurbanın çoğunlukla kadın olduğu durumlarda ceza indirimi yapılması, erkek olduğu durumlarda ise cezanın ağırlaştırılması şeklinde ele alınırsa, hukuktaki cinsiyetçi bakış açısı da ortaya çıkar. Benzer bir yaklaşım, TCK m. 453 ve 472 bakımından da söz konusudur. Şerefi koruma saikiyle yeni doğmuş bir çocuğu öldürme suçunu düzenleyen TCK m 453'e göre, öldürme fiili , anası tarafından şerefini kurtarmak saikiyle yeni doğmuş bulunan çocuğa karşı işlenmiş ise, faile 4 yıldan 8 yıla kadar hapis cezası verilir. Yeni doğmuş bulunan çocuğu öldürme suçunun daha hafif bir ceza ile cezalandırılmasının gerekçesi olarak, öldürme fiilinin şeref kurtarma saikiyle veya ananın içinde bulunduğu biyolojik ve psikolojik durum, ciddi gerilim ve bunalım sebepleriyle işlenmiş olması gösterilmektedir. Şerefi kurtarmak amacıyla da olsa insan hayatına son verilmesi bugünün hukuk anlayışı ile bağdaşmayacağı gibi, bir annenin çocuğunu öldürmesinin meşrulaştırılmaya çalışılması da bugün kabul edilebilecek bir görüş değildir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ve Birleşmiş Milletler'in diğer birçok insan hakları sözleşmelerine taraf olan Türkiye Cumhuriyeti'nin ceza kanununda bu maddelerin yer alması, İnsan hakları sözleşmelerinde en temel hak olarak başta gelen ve hiçbir durumda kısıtlamaya tabi tutulamayan yaşam hakkı konusunda ülkenin tutumunu ortaya koyması açısından önemlidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Binlerce yıldır süren ve günümüze kadar da devam eden namus cinayetleri karşısında, hukukun bu kadar aciz kalmasının nedeni nasıl açıklanabilir? Gerçekten yapılabilecek bir şeyler yok mudur?

Namus cinayetlerinde, hukukçular sadece öldüren kişiyi cezalandırmaktadır. Mevcut anlayışa göre, kişiyi sadece kasten adam öldürmekle suçlayabilir ve cezalandırabilirler. Ama bazen işleyen - ve bazen de bu cinayetleri işleyenlerin de kurban olduğu, örneğin çocuklar- kültürel bir pratiğin varlığı da görülmektedir. Yani kadınları kendi malı olarak gören ve kendilerine en küçük aykırı bir davranışta ölüm emri veren bu erkek egemen kültürde, esas cinayeti işleyenler başkalarıdır. Bu kişiler, genelde ailenin ileri gelenleri olup, yaşı ceza ehliyetine izin vermeyen küçük çocuklara bu cinayetleri işletmektedirler. Oysa hukukçuların bu konuda atacakları bir takım adımlar vardır. Örneğin böylesi bir davada, bunun sıradan bir cinayet sayılmayacağından, bu tür cinayetlerin işlendiği yargılandığı kanun maddeleri kapsamında yapılmaması gerektiğini ileri sürerek yargılamayı reddedebilirler veya namus ve şeref kurtarmak amacıyla işlenen cinayetlerdeki ceza indiriminin anayasanın eşitlik ve vatandaşların hak ve hürriyetlerinin korunması ilkesine, Türkiye'nin taraf olduğu başta Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesi olmak üzere birçok uluslararası insan hakları sözleşmesine aykırı olduğunu ileri sürerek ve uluslararası sözleşmelerin Anayasanın 90. maddesi ışığında iç hukukumuza uygulanması talebiyle bu maddelerin iptalini önerebilirler²³. Bu konuda, hukuksal alanda yeni bir düzenleme olarak, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, TCK m. 450'deki cezayı ağırlaştırıcı hükümlerin namus cinayetleri için de geçerli olmasını ve m 453'deki annenin şeref ve namusunu korumak saikiyle yeni doğmuş bebeğini öldürmesinin, cinayet olarak kabul edilip cezanın da buna göre arttırılmasını teklif etmiştir. Zamanın Adalet Bakanı Aysel Çelikel de, 18.10.2002 tarihinde Hürriyet Gazetesinde yer alan açıklamasında, yeni TCK tasarısında "töre indirimi" olarak bilinen ve namus cinayeti adı altında yakınlarını öldürenlere 8'de 1'e kadar indirim getiren maddenin kaldırıldığını söylemiştir. "Adam öldürme ve müessir fiil suçlarının namus saikiyle işlenmesi durumunda hafifletici sebep sayılmamasını" öngören TCK'nun 462. maddesinin Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun, 11.03.2003 tarihinde meclise gelmiş olmakla beraber hala komisyondadır²⁴. Ancak Avrupa Birliği uyum sürecinde, 6. Uyum Paketi çerçevesinde bazı yasalarda değişiklik öngören 4903 sayılı yasanın 19 (a) maddesi 01.03.1926 tarihli ve 765 sayılı TCK'nun 462. maddesini yürürlükten kaldırmıştır²⁵.

²³ Senal Sarıhan, "Namus Cinayetlerinde Avukatların Sorumluluğu", Töre Cinayetleri Panel Bildirileri, Ankara : T.C Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 1999, s.68.

²⁴ http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.sorgu_yonlendirme

²⁵ <http://www.belgenet.com/yasa/k4903.html>

Bu adımlar doğru yönde ve oldukça önemli olmakla beraber, bu süreç, aynı zamanda yargı personeline toplumsal cinsiyete duyarlı bir bakış açısı kazandırma eğitimiyle beraber yürütülmelidir²⁶. Hukuksal düzenlemeler kadar önemli olan diğer bir konu, global toplum kurumlarının yerleşmesi ve pazar ilişkilerinin güçlenmesi suretiyle bireyselleşmenin sağlanması ve kişisel adalet uygulamalarının önlenmesi, dolayısıyla da toplumsal ve ekonomik yapının dönüşümünün sağlanmasıdır²⁷. Kuşkusuz bu dönüşüm uzun vadede gerçekleşecektir. Ancak, bunun için, sürekli olarak, devlet, yerel yönetimler, partiler, sivil toplum örgütleri işbirliğiyle, kadınların konumunu ve ihtiyaçlarını merkeze koyan projeler üretmek ve uygulamak gerekmektedir²⁸. Bu çerçevede, doğru tespitleri yapabilmek için, bölge ile ilgili veriler düzenli olarak toplanmalı ve güvenilir bir veri tabanı oluşturulmalıdır.

Sonuç olarak, namus cinayetlerini doğuran töre ve gelenekler yaşadıkça bu cinayetler de sona ermeyecektir. Bu nedenle de hukuksal düzenlemelerin etkili olabilmesi için, yurtaş kimliğinin kadın erkek herkese kazandırılarak, herkesin kendi hayatı ve bedeni üzerinde söz sahibi olma hakkını kullanabileceği toplumsal koşulların yaratılması yaşamsal önemdedir.

BİBLİYOGRAFYA

- Roth, Kenneth, "Domestic Violence as an International Human Rights Issue". Human Rights of Women, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1994, ss. 326-340.
- Özbek, Dolunay, "Kadınlara Yönelik Şiddete Uluslararası Hukukun Yaklaşımı ve İç Hukuka Yansımaları". Kadına Yönelik Şiddete Karşılaşılmalı Hukukun Yaklaşımı, İstanbul Barosu. Şubat 2002, ss. 164-177.
- Bunch, Charlotte, "Transforming Human Rights from a Feminist Perspective". Women's Rights Human Rights, New York: Routledge, 1995. s. 11-18.
- Charlesworth, Hilary. "Human Rights As Men's Rights". Women's Rights Human Rights, New York: Routledge, 1995. s. 103-114

²⁶ Leyla Pervizat, "Honour Killings in Turkey", Monitor, Volume 15, No.1, January 2002, s.19.

²⁷ Sefa Şimşek, "Globalleşen Töre: Metropolde aile içi namus cinayetleri", Törelere Aynasında Doğu ile Batı, Bursa: Asa Kitabevi, 1998, s.154.

²⁸ Işık Soner, "İntihar Gibi Görünen Cinayetler", Kadınlar Dünyası, Sayı 15, Aralık 2000, s.3

- Barnett, Hilaire. Introduction to Feminist Jurisprudence. London: Cavendish Publishing Ltd., 1998.
- Mayer, Elizabeth Ann. "Cultural Particularism as a Bar to Women's Rights: Reflections on the Middle Eastern Experience". Women's Rights Human Rights. New York: Routledge, 1955, ss. 176-189.
- Tezcan, Mahmut. "Ülkemizde Aile İçi Töre ya da Namus Cinayetleri". Töre Cinayetleri Panel Bildirileri. Ankara : T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 1999, s. 21-27.
- Khan, Tahira. "Namus Cinayetleri: Tanımına ve İçeriğine Bir Bakış". Kadına Yönelik Şiddete Karşılaştırmalı Hukukun Yaklaşımı. İstanbul Barosu. Şubat 2002, s. 122-130.
- Faraç, Mehmet. "Kanlı Gelenek". Kadına Yönelik Şiddete Karşılaştırmalı Hukukun Yaklaşımı. İstanbul Barosu. Şubat 2002, ss. 135-138.
- Soyaslan, Doğan. "Töre Cinayetlerinin Önlenmesi". Töre Cinayetleri Panel Bildirileri. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 1999. ss. 29-33.
- Tezcan, Mahmut. "Namus Cinayetleri". Türk Ailesi Antropolojisi. Ankara: İmge Kitabevi, 2000. ss. 237-244.
- Şahin, Cumhuri. "Törelere Etkisiyle İşlenen Adam Öldürme Suçlarının Ceza Hukuku Açısından Değerlendirilmesi". Töre Cinayetleri Panel Bildirileri. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 1999, ss. 35-43.
- Sarıhan, Şenal. "Namus Cinayetlerinde Avukatların Sorumluluğu". Töre Cinayetleri Panel Bildirileri. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 1999, ss. 59-68.
- Perzivat, Leyla. "Honour Killings in Turkey". Monitor. Volume 15, No. 1. January 2002, ss. 18-20.
- Şimşek, Sefa. "Globalleşen Töre: Metropolde aile içi namus cinayetleri". Törelere Aynasında Doğu ile Batı. Bursa: Asa Kitabevi, 1998. ss. 141-155.
- Soner, Işık. "İntihar Gibi Görünen Cinayetleri". Kadınlar Dünyası. Sayı 15, Aralık 2000, s. 3.
- Cook, Rebecca J. Human Rights of Women. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1994.
- Peters, Julia ve Wolper, Andrea (ed.). Women's Rights Human Rights. New York: Routledge, 1995.

http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.sorgu_yonlendirme

<http://www.belgenet.com/yasa/k4903.html>